

Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi

Leyla COŞAN (*)

İmran KARABAĞ (**)

Özet: Atasözleri geçmişten günümüze, uzun deneyimler sonucu ortaya çıkan, gelenekselleşmiş, toplumun kültür değerlerini yansıtan, topluma mal olmuş, kısa ve özli öğütler veren ifadelerdir. Atasözlerinin en önemli özelliği, anlamlarında insana ve yaşama dair çok önemli öğretileri içermeleridir. Atasözleri ayrıca, toplum tarafından sıklıkla ve beğenilerek kullanılan, içeriği etkili ve kısa bir şekilde ifade edilebilen, kalıplaşmış sözlerdir.

Dilde minimum çaba ile maksimum etki yaratma prensibi, atasözlerinde de kendini göstermekte ve bu yolla zengin ve önemli içeriklerin çok seri ve pratik bir şekilde aktarılabilirdiği ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı atasözlerinin dil ekonomisi kapsamında önemli bir yeri olduğu gerçeği göz ardı edilememektedir.

Çalışmanın amacı, evrensel kültürde önemli yer tutan atasözlerinin dil ekonomisi ile olan ilişkisini ve dil ekonomisi prensibinin atasözleri üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Bunun için öncelikle hem Almanca hem de Türkçede ortak kullanılan atasözleri ele alınacak, bunların anlamlarına ilişkin açıklamalar yapılacaktır. Son olarak söz konusu atasözlerinden hareketle dilde ekonomi prensibinin nasıl ve ne şekilde işlediği tespit edilecek ve dilin dinamik yapısı ortaya konacaktır. Ayrıca hem Türkçe hem de Almancada kullanılan atasözleri örneğinde, iki farklı kültürün ortak kültürel değerleri yansıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atasözü, dil ekonomisi, iletişim, işlevsellik, bilgi aktarımı, kültür aktarımı

The Relationship Between Proverbs and Language Economy in the Light of German and Turkish Proverbs

Abstract: Proverbs are expressions of maxims which have come to the fore as a result of the experiences undergone for a long period of time from the past to the present and have been regarded as a tradition, reflecting the cultural values of society. The most significant characteristic of proverbs is that they include very important knowledge, experience and facts about people and life. Besides, proverbs are the patterns of expressions frequently and popularly used by people and they acquire an effective way of expressing the content in a short and efficient way.

The principle of constituting the most effective expression with little effort in language can also be recognized in the use of proverbs. In this sense, it is obvious that the rich and important content is expressed in a simple and practical manner. Therefore, it can not be denied that proverbs play a very fundamental role in the language economy.

The aim of this study is to identify the relationship between the proverbs which have an important place in universal culture and the language economy and to realize the impact of the principle of language economy upon proverbs. Consequently the common proverbs used both in German and in Turkish will be analyzed, their meanings will be clarified and finally in the light of these proverbs, how the language economy functions will be recognized and the dynamic structure of language will be emphasized. Moreover, through the reflections of Turkish and German proverbs, the common cultural values of these nations will be reflected.

Keywords: Proverb language economy , communication, functionality, expression of knowledge, expression of culture

*) Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: leylacosan@marmara.edu.tr)

***) Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: imran@kocaeli.edu.tr)

Giriş

Kim tarafından ve ne zaman söylendiği bilinmeyen atasözleri içerik, kapsam ve anlam zenginliğinden dolayı sıklıkla kullanılan dil unsurlarıdır. Topluma mal olmuş olan bu özlü sözler ulusların dil zevklerini de yansıtır. Tarihin en eski dönemlerinden günümüze kadar aktarılmış olan atasözleri aynı zamanda evrensel insan aklının ortak kültür ürünleridir. Bu temel özelliklerinden dolayı da hiç bir zaman güncelliklerini yitirmemişlerdir ve günümüzde de her kültürde ve her yaşam alanında sıklıkla kullanılmaktadırlar.

Çalışmanın amacı, bir yandan atasözü ile dil ekonomisi ilişkisini irdelemek, diğer yandan atasözlerinin dilin ekonomik olarak kullanılmasındaki katkısını örnek tümcelerle ortaya koymaktır.

1. Atasözü Nedir?

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Büyük Türkçe Sözlük'te* atasözü “uzun dene-me ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz” (TDK, 1998) olarak tanımlanır. Ö. A. Aksoy’un *Atasözleri Sözlüğü'nde* atasözlerinin, ulusal varlıklar olduğu ve geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğdukları vurgulanır ve bu sözlerin ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirlediği ifade edilir (Aksoy, 2014). *Türk Ansiklopedisi'nde* ise “az kelime ile bir fikri, bir öğüdü tam ve kesin olarak anlatan ve atalardan kalma diye kabul edilen kalıplaşmış söz” olarak tanımlanır atasözü (bkz. Bars, 2008: 2013). *Türk Ansiklopedisi'nde* yer alan bu tanım, atasözü ile dil ekonomisi ilişkisine işaret eden önemli tanımlardan bir tanesidir. Alman araştırmacı Wolfgang Mieder’e göre de “atasözü, herkesçe bilinen, yaşama dair bir kuralı ya da bilgeliği, etkili ve kısa bir şekilde ifade biçimidir” (bkz. ayrıca Palm, 1997: 3). Atasözleri aynı zamanda dilbilimsel açıdan tamamen bağımsız cümle olma niteliği taşımaktadırlar (Burger, 2010: 106; Piirainen, 2012: 39; Korhonen, 2002: 403). Atasözünün içeriği ve bu içeriğin anlamı, bağlam ile uyumlu olma zorunluluğunu da beraberinde getirir. Hatta kimi zaman bağlamın atasözünün nihai anlamı üzerinde etkili olduğu da görülmektedir (Matta, 1988: 72). Sonuç itibarıyla birçok bilimsel çalışmada da vurgulandığı gibi atasözleri, kullanım ve konuşma aşamasında hiç bir zaman izole olarak karşımıza çıkmamakta, daima daha uzun bir metin veya bağlam içersine yerleştirilmektedir. Buna rağmen gramer açısından genel itibarıyla bağımsız olan atasözleri, aynı zamanda izole olma niteliği de taşımaktadır (Korhonen/Wotjak, 2001: 226).

Atasözlerinin daha kolay akıllarda kalmasına neden olan en belirgin özellikleri ise aliterasyon, kafiye, ritim ve paralelliktir (Helomaa, 2014: 33). Bunların sıralamasının farklı kültürlerde değişkenlik gösterdiği söylenebilmektedir. Atasözlerinin diğer bir özelliği ise genelde her dönem geçerli olmalarıdır. Bundan dolayı farklı iletişim biçimlerinde yer alma ve tekrar edilebilirlik özelliğine de sahiptirler. Atasözleri genel geçer özelliklerinden dolayı şimdiki zamanda söylenirler. Bu ise onların sürekliliğini, zamana ve mekâna

bağlı olmaksızın kullanılabilir özelliklerini yansıtmaktadır (Matta, 1988: 75). Atasözleri sıkça tekrarlanan, kısa ve etkili söz olmaları dolayısıyla erken yaşlarda kalıp olarak ezberlenirler. Bu nedendir ki, bazı atasözleri günümüzde artık kullanılmayan, geçmişe ait kalıplar veya kalıpların izlerini taşırlar. Öte yandan bunlar Sabban'a göre bazı durumlarda özellikle muhafaza edilmekte, çünkü atasözüne kalıpsal bir yapı kazandırmakta ve bu özelliği ile diğer sözlerden farklılaşmaktadırlar. Bir örnek vermek gerekirse, bir zamanlar Almancada yaygın olarak kullanılan "Dein Pferd, dein Weib und dein Schwert leih nicht her" (At, avrat, silah ödünç verilmez)¹ Türkçede de kullanılmakta olan atasözlerindedir. Söz konusu atasözünün açıklaması ise genel olarak şöyledir: At, sahibini tanınması, sahibine bağlılığı ve başkasına verildiği takdirde huy değiştirmesi ile bilinen bir hayvandır. Avrat (kadın) ise erine (erkeğine) bağlılığı ile bilinmektedir. Silah ise sahibinindir, tehlikelidir ve başkasının eline geçmemelidir. Geçmiş dönem anlayışına göre bu üçünün ödünç verilmesi söz konusu edilememektedir. Almancada ise bu atasözü artık sadece eski Almanca kaynaklarda yer almaktadır. Çünkü söz konusu ifade Almanya'da kullanılmayan ve unutulmaya yüz tutmuş atasözlerindedir. Öncelikle bu atasözünün ataerkil toplum yapısının ürünü olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Söz konusu atasözünde kadın, eski çağlarda erkeğin hayatında son derece önemli yer tutar, hatta statü simgesi olan kılıç ve at ile aynı kefeye konmaktadır. Bu yaklaşım ise kadın-erkek eşitliği açısından günümüzde kabul görmemektedir. Üstelik erkeklerin at ve kılıç kullanımı da günümüzde çok azaldığından ve temel ihtiyaçlar arasında yer olmadığından, ayrıca da erkeğin toplum önündeki itibarı ve onuruyla artık ilişkilendirilmediğinden, atasözünün geçerliliği de kalmamaktadır. Türkçede de bu atasözünün aynı nedenlerden ötürü artık nadiren kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu atasözüyle anlatılmak istenen, erkeğin toplum önünde itibarını, onurunu ve statüsünü teşkil eden temel varlıklarını asla başkalarına emanet etmemesi, bu konuda başkalarına güvenmemesi, güvendiği dağlara kar yağabileceği uyarısı yer almaktadır. Günümüzde ise bu atasözü, maddi veya manevi değeri olan eşyaların başkalarına emanet edilmemesi tavsiyesini içermekte ve genelde bu doğrultuda kullanılmaktadır. Almancada bu atasözünün günümüzde kullanılmıyor olması ise, dilin dinamik yapısına işaret etmektedir. Dilin dinamik yapısından dolayı, anlam itibarıyla çağımıza ayak uyduramayan, ihtiyaçları karşılamayan ya da geçmişe ait kültürel değerleri ve yargıları içinde barındıran ve bunları yansıtan, dolayısıyla geçerliliğini yitirmiş olan atasözlerinin bazılarının zamanla elimine olduğu ya da anlam değiştirdiği görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, atasözlerinin "zamana, mekâna, inanç sistemlerine göre değişimlere" uğraması; veya zamana yenik düşerek kullanımdan kalkması, biçim ve içerik yönünden değişikliklere uğraması ve yeni koşullara göre şekillenmesi söz konusudur (Bars, 2008: 2014).

1) Simrock'un ilk olarak 1846 yılında basılan eseri, 1988'de tekrar basılmıştır (bkz. Simrock, 1846: 372 ve Latendorf, 1864).

Atasözleri geçmişten günümüze, uzun deneyimler sonucu ortaya çıkan, gelenekselleşmiş ve topluma mal olmuş anonim ifadelerdir. Yaşama dair bir tecrübeyi, bir davranışı veya bir durumu anlatmakta ve toplum tarafından sıklıkla ve beğenilerek kullanılan kalıplaşmış sözlerdir (bkz. Öрге Yaşar, 2007: 147). Anlamlarında insana ve yaşama dair çok önemli öğretileri içerdikleri için her dönem sevilerek kullanılmışlardır. Toplumun kültür değerlerini yansıtan bu sözler, yüzyılların düşünce ve mantık süzgecinden geçerek günümüze ulaşmış kısa ve özlü sözlerdir. Atasözleri genel olarak insanlar arasındaki ilişkilerin sorunlu yanlarını çözmek ve insanda var olan eksikliklerin ve zayıflıkların aşılması için kullanılmışlardır. Onların farklı ortamlarda kullanımları konuşmacının yaşam ve bilgi birikimine bağlıdır. Çok sayıda atasözünün geniş bir kültür dünyası tarafından kullanılıyor olması, onların evrensel değerlerini yansıtmakta ve ortak kültürün mirası olduklarını kanıtlamaktadır. Evrensel nitelikler kazanan atasözleri ise, insanlığın ortak söz varlıklarına dönüşmektedir. Geçmişten gelen bu kültür mirası aynı zamanda yaşama ve olaylara bakış açımızı ve gözlemlerimizi en iyi, kısa ve özlü bir biçimde ifade eden dil yapılarıdır. Bu özellikleriyle atasözleri aynı zamanda “geçmiş ile bugün arasında bir kültür köprüsü” olma niteliği de taşımaktadırlar (Çobanoğlu, 2004: 336). Onlar, bir düşünce açıklanırken ya da savunulurken tanık olarak da gösterilirler. Atasözleri, biçim yönünden diğer yazı türlerine göre farklı özelliklere sahiptirler. Atasözleri genellikle bir, en fazla iki tümceden oluşur. Bütün duygu ve düşünceler bu bir veya iki tümceye sığdırılır. Bu tümceler kişiden kişiye değişmez, çünkü öncesinde de belirttiğimiz gibi, atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle herhangi bir kimse, atasözlerindeki sözcükleri ya da sözcüklerin sırasını değiştiremez, çünkü atasözlerinin kalıplaşmış sözcük dizilişi bozulamaz.

2. Dil Ekonomisi Nedir?

İletişim esnasında hem konuşan, hem de dinleyen tarafın mümkün olduğunca az efor sarf ederek konuşma, dinleme ve algılama eğilimine dil ekonomisi denmektedir.

Dil ekonomisi kavramı Fransız dilbilimci André Martinet’in (1908-1999) “minimum efor” (*loi du moindre effort*) prensibi ile ilişkilendirilmektedir (bkz. Martinet, 1963: 164-168). Ancak kavramın çok daha öncelere dayandığı bilinmektedir. Özellikle Amerikalı oryantalist ve dilbilimci William Whitney (1827-1894) ile Danimarkalı dilbilimci Otto Jespersen’in (1860-1943) ekonomi (economy) kavramını kullandıkları görülmektedir. Onlardan önceki çalışmalarda ise bu kavramın tanımlamalarında anlam farklılıkları olduğu ortaya çıkmaktadır (Genç, 2011: 44-58).

Dil ekonomisi kavramının hem içerik hem de etkilediği alan ve sahalar açısından son derece karmaşık bir yapıya sahip olduğu dikkat çekmektedir. Yine de bazı yönlerden bir takım ayrımlara gidilebilmektedir. Örneğin, bazen konuşmacılar artikülasyon eforunu düşürebilmek amacıyla sözcüğün sonunda bulunan vurgusuz heceleri telaffuz etmemekte, yani yutmaktadırlar. Buna karşın dinleyen (duyan) kişinin hedefi, mümkün olduğunca az efor sarf ederek söylenenleri anlamaya çalışmaktır. Dinleyen kişinin en temel talebi

ise söylenenlerin anlaşılabilmesi bakımından, konuşan kişinin mümkün olduğunca en az seviyede ihtiyaç duyulan bilgileri aktarmasıdır. Bilgi aktarımına engel olacak önemli unsurlarda tasarrufa gidilmediği sürece konuşmacı, istediği kadar ekonomik olma hakkına sahiptir (bkz. Genç, 2011: 44-58).

3. Atasözü ve Dil Ekonomisi İlişkisi

Son derece karmaşık bir içeriği ifade etmenin en güzel yollarından birisi de var olan atasözlerini kullanmaktır. Çünkü insan doğası gereği her daim bilinçli ve bilinçaltından hareketle az sözcükle çok şey ifade etmek istemektedir. Bundan dolayı atasözlerinin dil ekonomisi kapsamında önemli bir yeri olduğu gerçeği göz ardı edilememektedir. Bu gerçekten hareket edilecek olunursa, dil ekonomisi prensibinin atasözlerine ne denli etki ettiği ve onları nasıl biçimlendirdiği görülecektir.

İnsanların dil ekonomisine yaklaşımı evrensel bir gerçekliktir. Ama bu, atasözlerinin dil anlatımındaki zenginliğine ve ifade gücüne gölge düşürmediği gibi onların kolaylıkla anlaşılmasına da olanak sağlamaktadır. Bundan dolayıdır ki, atasözleri kültür zenginliğimizin önemli ve vazgeçilmez söz varlıklarıdır. Kıvrak, renkli ve estetik bir anlatım, zengin ve canlı bir anlam içeriği bunun en belirgin kanıtıdır. Üstelik birçok atasözü geçmişten gelen deneyimleri ve yaşanmışlıkları içinde barındırmakta ve geleceğe taşımaktadır. Atasözleri işte bu işlevsellikleri nedeniyle toplumların kolektif belleğine yerleşmektedir. Bu nedenle tüm kültürlerde insanların atasözü kullanma alışkanlığı geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Bu da atasözlerinin her zaman evrensel kültürde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Atasözlerinin günlük hayatta bu denli çok kullanılmalarının sebebi ise, işlevsellikleriyle açıklanabilmektedir. Çünkü atasözleri ve onların kendine özgü anlamları her zaman değişmez bir bütün olarak insan hafızasında yer almaktadır.

Atasözlerinin en önemli özelliği ise içerdikleri ya da çağrıştırdıkları resimlerdir. O nedenle ki, bir atasözü duyulduğunda insan hafızasında doğrudan konuya veya duruma ilişkin somut bir resim oluşur. Bu resim, tasvir edici özelliğe sahip olabildiği gibi, konuya veya duruma ilişkin bir yargıyı da içerebilmektedir.

Çalışmada hedeflenen, evrensel kültürde önemli yer tutan atasözlerinin dil ekonomisi ile olan ilişkisini ortaya koymaktır. Bunun için Almanca ve Türkçe atasözlerinden hareketle dilde ekonomi prensibinin nasıl ve ne şekilde işlediği tespit edilecek, bunların Türkçe veya Almancada aynısının veya anlamca yakın olanının olup olmadığına bakılacaktır. Bundaki temel amaç seçilen atasözlerinin aynı zamanda kültürel değerlerini yansıtabilmektir. Bu nedenle özellikle dil ekonomisini farklı açılardan yansıtan ve değişik anlam katmanlarını içeren, her iki dilde gerek konuşma dilinde gerekse yazı dilinde sıklıkla kullanılan bazı atasözleri incelenecektir.

4. Türkçe ve Almanca Atasözleri Örneğinde Dil Ekonomisine İlişkin Örnekler

4.1. Beleş atın dişine bakılmaz / Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul

Her iki dilde aynı anlamda kullanılan atasözlerinden birisi de “Einem geschenkten Gaul schaut man nicht ins Maul” (Beleş atın dişine bakılmaz) atasözüdür. Bu atasözü genel olarak, bir kimseye sunulan hediyein maddi değerine bakılmaksızın, memnun olunması gerektiğini anlatmaktadır. Hediyeyi verenin bir jest yaptığı göz önünde tutularak, gelen hediyein eleştirilmemesi, kusurlu ya da eksik bulunmaması öğütlenmektedir. Ayrıca hiç bir emek sarf etmeden elde edilenlerin her hâlükârda değerli olduğu anlatılmaktadır.

İfadenin kökeni, Roma atasözü “*Noli equi dentes inspicere donati*” ye dayanmaktadır. Sophronius Eusebius Hieronymus (M.S. 347- 420 yılları arasında yaşamış bir Aziz) tarafından yazılı metinde kullanılması sonucu bu ve buna benzer atasözleri, Avrupa’da çok sayıda dile yerleşmiştir (Büchmann, 1959: 99).

At ticaretinde satıcı, atın değerini ağzına bakarak ve dişlerini kontrol ederek tespit eder. Dişlerinin durumuna bağlı olarak atın yaşı ve sağlığı tespit edilir ve ona göre değer biçilir. Hediye edilen atlarda ise bu tip bir davranışa gidilmemesi öğretisi vurgulanmaktadır.

Halk kültüründe oldukça sık kullanılan bu atasözü, dil ekonomisi prensibine uygun olarak kısa, etkin ve anlaşılır, tek bir tümce ile önemli bir deneyimi aktarmaktadır.

4.2. Dereden (ırmaktan) geçerken at değiştirilmez / Es ist nicht gut, die Pferde zu wechseln, während man den Fluss überquert (Abraham Lincoln 1801-65).

Amerika Birleşik Devletleri’nin 16. Başkanı Abraham Lincoln 9.6.1864 yılındaki bir söyleminde bu atasözünü kullanmıştır. Daha sonra bu söz Alman dilinde kullanılmaya başlanmıştır. Türkçede de sıklıkla kullanılan bu atasözünün temel öğretisi sabretmektir. Bu atasözü, bir yöntemden başka bir yönteme geçerken etkinliği sekteye uğratabilecek veya ona zarar verecek bir davranıştan kaçınılmasını ve aynı zamanda olumsuz bir durumun yaşanmaması için sabırlı olmanın gerekliliğini ifade etmektedir. Burada vurgulanan özellikle sabırlı olma durumudur. Sıklıkla yöntem değiştirmek ve böylece başarılı olmayı beklemek insana hiçbir şey kazandırmaz. Kısacası başarının tek çaresi belirlenmiş (bilimsel) yöntemlerin uygulanması ve sabırlı olmaktır.

Bu atasözünden de anlaşıldığı üzere, birkaç sözcük ile yüzyıllar boyunca kazanılan yaşam deneyimlerinin, özlü bir biçimde aktarılması, dil ekonomisinin bir sonucudur.

4.3. Vakitsiz öten horozun başını keserler / Dem Hahn, der zu früh kräht, dreht man den Hals um

Hem Almandada, hem de Türkçede yaygın olarak kullanılan bu atasözü, her sözün yerinde ve zamanında söylenmesi gerektiği uyarısını yapmaktadır. Deneyimler sonucu

bilinmektedir ki, bir sözün zamanından önce söylenmesi, büyük zararlara yol açabilmektedir. Bu nedenle, uygun zamanı beklemeden aklına geleni söyleyenler, toplum ya da bireyler tarafınca cezalandırılır. Zamansız ve yersiz söylenen bir söz etkisiz olabileceği gibi, mevcut ilişkileri de olumsuz etkileyebilir. Her iki dilde de yaygın olarak kullanılan bu atasözü, bir yandan zamanında ve yerinde söylenen sözlerin önemine işaret etmekte, diğer yandan ise uyarı niteliği taşımaktadır. Yüzyılların tecrübesini içinde barındıran bu atasözü dil ekonomisi prensibine uygun olarak tek bir tümce ile aktarılmaktadır. Söz konusu tümce ile yanlış davranışların nasıl sonuçlanabileceği, adeta bir fotoğraf karesi canlılığında, dinleyicinin önüne konulmaktadır.

4.4. Armut dibine düşer / Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm

Armut dibine düşer atasözünün hemen hemen aynısı Almancada da kullanılmaktadır. Aralarındaki tek fark Almancada “armut” yerine “elma” meyvesinin tercih edilmiş olmasıdır. Bu atasözü ile öncelikle, çocukların fiziksel olarak anne babalarına benzemesi ya da onların terbiyesi ile yetiştirilmeleri ve onlara benzemeleri anlatılmaktadır. Ayrıca, özellikle yetişmekte olan gençler, ebeveynleri dışında da birilerini kendilerine örnek alıp, ona benzemeye çalışırlar. Bu nedenle ebeveyn-çocuk benzerliği dışında, çırak-usta, öğrenci-öğretmen, ya da memur-amir ilişkisinde de bu örnek alma eylemine sıkça rastlanmaktadır. Bu durumda atasözünün genellikle soya çekim veya birinin koruyuculuğu altında bulunan kişiler için söylenildiği ortaya çıkmaktadır.

4.5. Ürüyen (havlayan) köpek ısırmaz (kapmaz) / Çok havlayan köpek ısırmaz / Hunde, die bellen, beißen nicht

Almanca ve Türkçede sıklıkla kullanılan bu atasözü, bağırıp çağırmakla başkalarını korkutmaya çalışan kişilerden, genelde zarar gelmediğini, bunların saldırıya geçmediğini anlatmaktadır. Yaygın kanaate göre bu kişiler saldıracak olsalar, bu kadar gürültü, patırtı koparmak yerine teşebbüse geçerlerdi. Genelde bağırarak çağıran kişilerin, eyleme geçmedikleri, söylenenlerin yalnızca sözde kaldığı ve dolayısıyla saldırıda bulunmayacakları düşünülmektedir. Bağırarak çağırarak sindirmeye ya da korkutmaya çalışan birisi ise, tutumunu karşısındakine belli ettiği için, istese de çok büyük zararlar veremez, çünkü karşısındaki muhtemelen az da olsa önlem alarak, oluşabilecek olan zararları en aza indirmişdir.

Her iki kültürde de kullanılan bu atasözü, hayvan davranışlarının insanlar tarafından gözlemlenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Havlayan köpeklerin hemen saldırıya geçmediği, karşısındaki köpeği uyarmak ve sinyal vermek istediği bilinmektedir. Dolayısıyla köpeğin havlaması, özellikle de insanlara her ne kadar ürkütücü gelse de, aslında o sadece belirli bir mesafeden uyarıcı sinyal vermektedir. Köpeğin bu davranışından hareketle, atasözü tam da bu durumu anlatmak istemektedir. Köpek birçok kültürde olduğu gibi, hem Alman hem de Türk kültüründe çoğu zaman insanlarla iç içe yaşayan, onlara katkı

sağlayan ve hayatlarını kolaylaştıran önemli bir hayvan olduğu için, insanlar tarafından oldukça iyi gözlemlenmiş ve bunun sonucunda “köpek” konulu çok sayıda atasözü ortaya çıkmıştır. Aynı şey insanlara fayda sağlayan, sevilen, dikkat çeken, rahatsızlık veya zarar veren, kısaca söylemek gerekirse insanlar tarafından iyi gözlemlenen birçok hayvan türü için de söylenebilir.

Söz konusu atasözü dil ekonomisi açısından değerlendirildiğinde ise, öncesinde verilen örneklerde olduğu gibi, belirli tecrübeler sonucunda ortaya çıkmış olan önemli bir uyarının, hem oldukça kısa ve anlaşılır, hem de adeta bir resim gibi, son derece canlı bir biçimde aktarıldığı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Kalıp halinde kimi zaman okullarda, kimi zaman aile ve sosyal çevre tarafından öğretilen ve öğrenilen atasözleri dilsel ifadenin zenginliği bakımından son derece önemlidir. Daha önceden de belirtildiği gibi, atasözlerinin en önemli özelliği insana ve hayata dair tecrübe ve deneyimlerin birkaç sözcük ile söylenerek ve zamandan tasarrufa gidilerek paylaşılmasıdır. Söz konusu tecrübe ve deneyimlerin kısa ve öz bir biçimde atasözleri ile gelecek nesillere aktarılması ise dilde ekonomi prensibini oldukça açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu ise hem her iki dilde ortak kullanılan hem de sadece bir dile yerleşmiş olan atasözlerinden anlaşılmaktadır. Dilde minimum çaba ile maksimum etki yaratma prensibi, atasözlerinde de kendini göstermekte ve bu yolla zengin ve önemli içeriklerin çok seri ve pratik bir şekilde anlam derinlikleri ile birlikte aktarılabilmesi ortaya çıkmaktadır. Burada önemli olan zamandan tasarrufa giderken, anlam ve içerik bakımından kısıtlamaya gidilmemesidir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (2014). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1. Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap.
- Bars, M. E. (2008). "Atasözleri ve Köroğlu Destanı'nda bazı kullanımları". *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (4), 212-223.
- Burger, H. (2010). *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen* (4., neu bearb. Aufl.). *Grundlagen der Germanistik: Vol. 36*. Berlin: Schmidt.
- Büchmann, G. (1959). *Geflügelte Worte*. München: Knauer.
- Eiselein, J. (1838). *Die Sprichwörter und Sinnreden des deutschen Volkes in alter und neuer Zeit: zum erstenmal aus den quellen Geschöpft, erläutert und mit Einleitung versehen*. Donauöschingen: Literarischer Verlag.

- Frey, C., Herzog, A., Michel, A., & Schütze, R. (1979). *Deutsche Sprichwörter für Ausländer: Eine Auswahl mit Beispielen* (5., unveränderte Aufl.). Leipzig: Enzyklopädie.
- Genç, S. (2011). *Sprachökonomie im Bilingualismus (Deutsch - Türkisch) und ihre möglichen Erscheinungen im Sprachgebrauch*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Helomaa, S. (2014). *Sprichwörter in drei Sprachen: Deutsch-Französisch-Finnisch ; Eine kontrastive Studie*. Helsinki: Unigrafia.
- Korhonen, J. (2002). "Typologien der Phraseologismen". Ein Überblick. Alan Cruse vd. (Ed.): *Lexikologie. Ein internationales Handbuch zur Natur und Struktur von Wörtern und Wortschätzen*. 1. Halbband. (HSK 21.1) içinde (s. 402-407). Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Latendorf, F. (1864). *Michael Neanders deutsche Sprichwörter*. Schwerin: Bärensprung.
- Lohrengel, W. (1860). *Altes Gold: Deutsche Sprichwörter und Redensarten; nebst einem Anhang*. Clausthal: Grosse.
- Martinet, A. (1963). *Grundzüge der allgemeinen Sprachwissenschaft*. Urban-Bücher: Vol. 69. (5. Aufl.). Stuttgart: Kohlhammer.
- Matta, H. (1988). "Das Sprichwort. Versuch einer Definition". *Proverbium*, 5, 69-84.
- Mieder, W. (2004). Ein Apfel pro Tag hält den Arzt fern. *Revista de Filología Alemana*, 12, içinde (s. 135-149).
- Palm, C. (1997). *Phraseologie: Eine Einführung* (2. Aufl.). Tübingen: Narr.
- Piirainen, E. (2012). *Widespread idioms in Europe and beyond: Toward a lexicon of common figurative units*. *International folkloristics*: Vol. 5. New York: Lang.
- Röhrich, L. (1992). *Das grosse Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*. Freiburg: Herder.
- Röhrich, L., & Mieder, W. (1977). *Sprichwort. Sammlung Metzler, Realien zur Literatur*: 154. Stuttgart: Metzler.
- Sabban, A. (1998). *Okkasionelle Variationen sprachlicher Schematismen: Eine Analyse französischer und deutscher Presse- und Werbetexte*. *Romanica Monacensia*: Vol. 53. Tübingen: Narr.
- Sailer, J. M. (1843). *Die Weisheit auf der Gasse oder Sinn und Geist deutscher Sprichwörter: Sprüche der Weisen: Sprüche mit und ohne Glosse; Fragmente aus der Lebenskunde; zwei Theile* (Bd.1). Sulzbach: Seidel.

- Siebenkees, J. C. (1790). Deutsche Sprichwörter mit Erläuterungen. Nürnberg: Bauer und Mann.
- Simrock, K. (1846). Die deutschen Volksbücher: Gesammelt und in ihrer ursprünglichen Echtheit wiederhergestellt; mit Holzschnitten (Bd.5). Frankfurt a. M.: Brönnner.
- Türk Dil Kurumu. (1998). Türkçe Sözlük (9. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Wander, K. F. W. (1867). Deutsches Sprichwörter-Lexikon: Ein Hausschatz für das deutsche Volk (Bd. 1). Leipzig: Brockhaus.
- Wotjak, B. (1992). Verbale Phraseolexeme in System und Text. Reihe germanistische Linguistik: Vol. 125. Tübingen: Niemeyer.
- Örge Yaşar, F. (2007). "Bilgi Toplumu Bağlamında Türk Atasözlerinde "Eğitim" ve "Bilgi" Kavramları üzerine Düşünceler". Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 19.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068052/5000063116>.